

СТАНОВИЩЕ

на

Сдружение за териториален и екологичен просперитет (СТЕП),

София 1113, ул. Чехов 9, вх.Б, www.step-bg.bg

e-mail: step_ngo@abv.bg

Относно: Проект на Стратегически план за РЗСР за програмен период 2023 – 2027 г., съфинансиран от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за гарантиране на земеделието и от държавния бюджет

В рамките на законово установената процедура по обществени консултации във връзка с проект на Стратегически план за РЗСР – за програмен период 2023 – 2027 г. (СПРЗСР 2023-2027), съфинансиран от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейския фонд за гарантиране на земеделието и от държавния бюджет публикуван на www.strategy.bg, СТЕП изразява следното становище:

Като гражданска организация, работеща в обществена полза за устойчиво развитие на селските райони и опазване на земеделските земи с висока природна стойност (ВПС) считаме, че националните стратегически документи, в това число и СПРЗСР 2023-2027, трябва да са в съответствие с целите на Европейския Зелен Пакт, Европейската стратегия за биологичното разнообразие 2030 и Европейската стратегия „От фермата до трапезата“. Не одобряваме варианта на СПРЗСР 2023-2027 във вида, публикуван за обществени консултации, поради:

- ✓ Нарушения в процедурите по изготвяне, одобряване, публичност на СПРЗСР 2023-2027 и осигуряване на достъп на гражданите до процеса на взимане на решения на СПРЗСР 2023-2027, включително нарушения на природозащитното законодателство и неотразяване на препоръките от предварителна оценка на плана;
- ✓ Несъответствие със стратегическите документи, свързани с околна среда и климат, конкретно по отношение биологичното разнообразие – Европейския Зелен Пакт, Европейската стратегия за биологичното разнообразие 2030 и Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000 (НПРД);
- ✓ Непълно, недостатъчно и на места грешно обезпечаване на СПРЗСР 2023-2027 с индикатори за резултат и ефективност на осъществените дейности и разходваните публични средства, особено що се касае до биоразнообразие, околна среда и климат;
- ✓ Непълна система за мониторинг и контрол, в която изцяло липсва мониторинг на резултатите и ефектите на планираните екосхеми и интервенции за опазване на биоразнообразието;
- ✓ Недостатъчно амбициозни цели за действително опазване на биологичното разнообразие чрез природосъобразни земеделски дейности, непълни или липсващи интервенции, свързани с опазване на биоразнообразието и недостатъчно публични средства, предвидени за опазване на биологичното разнообразие, околна среда и климат;
- ✓ Наличие на неподходящи или потенциално рискови интервенции по отношение на околна среда и климат, които не са подложени на Екологична оценка и Оценка за съвместимостта им с предмета и целите на опазване на Натура 2000;

- ✓ Свърх насочване на еко-схемите към обработваемите земи (като вид схеми, подпомагани площи и планиран бюджет), до степен до която еко-схемите ще подпомагат 114%¹ (!) от наличните обработваеми земи в България (БАНСИК, 2020), но едва 27% от наличните пасища, мери и ливади (бележки към т.2.4). Затвърждава се усещането за поредното тенденциозно фаворизиране на зърнопроизводството (основен ползвател на обработваемите земи – 84%) за сметка на пасищно животновъдство.
- ✓ Значително намаляване на предвидените средства от 2-ри стълб, свързани с опазването конкретно на биологичното разнообразие спрямо периода 2014-2020 г.

Отправляме и следните конкретни бележки :

1. Общи бележки

- ✓ Считаме, че представеният за съгласуване документ на СПРЗСР 2023-2027 следва значително да се преработи, като текстовете в него се приведат в разбираем и четим вид и се отстранят всички повторения, неточности, незавършени и безсмислени фрази.
- ✓ **Процедурни бележки:**
 - СПРЗСР 2023-2027 е одобрен от Министерски съвет и изпратен в ЕК без задължителната Екологична оценка и Оценка за съвместимостта им с предмета и целите на опазване на зоните от Натура 2000;
 - В изпратения вариант на СПРЗСР 2023-2027 в ЕК не са отразени препоръките на предварителната оценка на плана, като това е посочено в следния текст на Приложение 1 “Адресирането на препоръките от предварителната оценка на СПРЗСР за периода 2023-2027 г. е в процес на изпълнение от страна на МЗм” на стр. 1112, 1114, 1124. 1126, 1128 и др., както и в текста на стр. 1121 „Адресирането на препоръките от стратегическата оценка на околната среда на СПРЗСР за периода 2023-2027 г. ще бъде изпълнено от страна на МЗм, при наличие на окончателен и пълен доклад със стратегическата оценка на околната среда“;
 - Повечето от постъпилите предложения и препоръки от представителите на екологичните организации не са взети пред вид без да се представи съгласувателна таблица с мотиви и обосновка защо това не е направено. Това обезсмисля труда на всички организации, участвали в процеса на обсъждане на плана с конкретни предложения и препоръки.
- ✓ Посочените в СПРЗСР 2023-2027 нива на плащане не са съгласувани с Тематичната работна група по Стратегическия план, а в текста на плана липсва достатъчно информация за начина, по който те са изчислени. Обръщаме внимание, че някои от нивата за плащане на хектар (например за интервенциите по Натура 2000) са значително занижени, без да е предоставена обосновка на какво се дължи това.
- ✓ Като цяло в СПРЗСР 2023-2027 не са посочени, комбинациите на еко-схемите в рамките на 1-ви стълб и интервенциите във втори стълб, както и възможните комбинации на схеми и интервенции от първи и от втори стълб. Считаме, че е особено важно това да бъде направено, с цел предотвратяване на възможностите за двойно финансиране и източване на средства.

¹ Процентът е получен при сумиране на целевите стойности на индикаторите за резултат по различните еко-схеми (в хектари), тъй като в Стратегическия план не са посочени възможните комбинации на еко-схемите

2. Бележки по конкретни части от СПРЗСР 2023-2027

2.1. Част 2. Оценка на нуждите и интервенционна стратегия, включително индикаторен план и индикатори за контекста

- ✓ Дефинираните в плана потребности не са групирани и някои от тях се припокриват, но са дефинирани в различни цели на плана. Например, развитието на биологичното производство е дефинирано като необходимост в стратегически цели (СЦ) 4, 6 и 9, което води до объркване и неясна интервенционна логика. Считаме, че пряката връзка е със СЦ9, и мястото на развитието на биологичното земеделие във всички аспекти е там. Връзката с останалите СЦ е косвена и не достатъчно аргументирана. Обръщаме внимание, че това е констатация и препоръка и на предварителната оценка на плана (стр. 115);
- ✓ Дефинираните в СЦ6 потребности П6.1. Опазване на природозащитното състояние на естествените местообитанията и дивата флора и фауна от Европейски интерес и П.6.2. Опазване на природозащитното състояние на видовете птици... са с най-нисък приоритет от потребностите в СЦ6. Считаме, че това като цяло противоречи на самата цел, както и на целите на Европейските и национални стратегически документи (НПРД) и настояваме да се преразгледа приоритизирането в СЦ6;
- ✓ Посочените в т. 2.3. Целеви стойности на индикаторите (стр.254) отново показват ниската амбиция на плана по отношение на целите за опазване на биологичното разнообразие и земите от Натура 2000, а именно:
 - Целевата стойност на индикатора за резултат **R31. Опазване на местообитания и видове показва, че само 1,36% от ИЗП (68 326 ха)** ще се подпомагат за ангажименти за опазване и възстановяване на биоразнообразието, в това число и земеделието с висока природна стойност;
 - Съгласно индикатора за резултат **R33. Подобряване на управлението на мрежа „Натура 2000“ се очаква да се подпомогнат само 60 000 ха от мрежата „Натура 2000“ или едва 5,24% от територията на мрежата.** Това отново показва ниската екологична амбиция на плана при положение, че подпомогнатите площи само за 2020 година по мярката „Натура 2000 за земеделски земи“ от ПРСР 2014-2020 г. са 407 255 ха.
 - Поставената цел за дела от използваната земеделска площ съгласно подпомогнатите ангажименти за управление на особеностите на ландшафта, включително живи плетове и дървета е само 1,48% или 74 381 ха.

Считаме, че тези стойности не съответстват на чл. 105 от Регламента за Стратегическите планове (Регламент(ЕС) 2021/2115) за по-големи амбиции по отношение на целите в областта на околната среда и климата в сравнение с периода 2014-2020 г. и е необходимо индикаторите и съответните планирани интервенции да се преразгледат в посока по-високи цели за опазване на биологичното разнообразие и съответствие с Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000.

2.2. Част 3. Последователност на стратегията и допълняемост (включително условност)

- ✓ В описанието на интервенционната логика по всички цели липсват ясни и остойностени цели (с изключение на тези за биологичното земеделие). Целите могат да се извадят единствено чрез индикаторите за резултат, посочени в различните интервенции и индикаторния план.
- ✓ В стратегията не са посочени и конкретни стойности за приноса на Стратегическия план по отношение на Зелената сделка и стратегическите документи на национално ниво – например Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000 (НПРД).

- ✓ В описанието на т. 3.1.3. Обяснение как ще се постигне по-висок принос за целите свързани с околната среда съгласно чл. 105 – текстът е разказвателен – без конкретни стойности и показване на надграждането на отделните интервенции. Текстът на стр. 272 „ Един от начините за постигане на целите от Стратегическия план, свързани с климата, околната среда и биологичното разнообразие е прилагането на предварителните условия (т. нар. условност) – стандартите за добро земеделско и екологично състояние (ДЗЕС) и законоустановените изисквания (ЗИУ). Очаква се завишените изисквания да окажат положителен ефект върху всички действия, насочени към смекчаване на последиците от изменението на климата“ показва, че основна роля се залага на прилагането на предварителните условия. Обръщаме внимание, че разработените ДЗЕУ за България обхващат минималните изисквания на ЕК, както и фактът, че те са прилагани и в периода 2013-2020 г., т.е. дори на ниво планиране отсъства необходимото надграждане, залегнало в чл.105.
- ✓ Предложенията ни по т.3.10. (стр. 280) „Условност“ са следните:
 - ДЗЕС 1: Предлагаме стандартът да се прилага поне на регионално ниво (район на планиране или административна област), тъй като процентът на постоянно затревени площи (ПЗП) варира значително в зависимост от района. Да се прецизира направената формулировка „При спад на съотношението с повече от 5% земеделските стопани, които са допринесли за намалението през съответната година се задължават да преобразуват обратно в ПЗП разораните през съответната година ПЗП“, като се уточни какво става със стопаните, които са разорали ПЗП през предходните години, тъй като на практика по този начин те се изключват от отговорност.
 - ДЗЕС 9: Предлагаме към изброената екологична инфраструктура да се добавят формации от дървесно-храстова растителност, които са от ключово значение за определени видове птици, обитаващи земеделски земи.
 - ДЗЕС 10: Предлагаме да се въведе референтна година спрямо която да се отчита реалното земеползване на ПЗП в земите от екологичната мрежа Натура 2000, а не тяхното преобразуване да е обвързано с начина на трайно ползване, тъй като това води до разораване и преобразуване на редица ценни местообитания. Предлагаме обхватът на екологично чувствителните ПЗП да се разшири, като в тях се включат и ПЗП с ВПС. Мотивът за това е, че към 2019 г. земеделските земи с висока природна стойност са намалели с почти 40% от първоначалното им определяне в България през 2007 г. Считаме, че предвид промяната на обхвата на земеделските земи с висока природна стойност през 2019 г. спрямо 2007 г. е задължително да се извърши нова оценка на обхвата и качеството им и те да бъдат включени в слоя екологично чувствителни ПЗП.

2.3. Част 4. Характеристики, общи за няколко интервенции

- ✓ **Дефиниция за постоянно затревени площи**
 „Постоянно затревена площ и постоянно пасище (наричани заедно „постоянно затревени площи“) означава земя, която е използвана за отглеждане на трева или други тревни фуражи, естествено растящи (саморазсадени) или чрез култивиране (изкуствено засети), която не е била включена в сеитбооборота на стопанството в продължение на пет или повече години, както и която не е била разоравана, обработвана или засявана отново с различни видове треви или други тревни фуражи в продължение на пет или повече години. Треви и други тревни фуражи- всички тревни растения, които традиционно растат на естествените пасища и ливади или обикновено са включени в смесите от семена, предназначени за засяване на пасища или ливади. Други видове, които са подходящи за паша, могат да присъстват на постоянно затревените площи, при условие че тревата или другите тревни фуражи остават преобладаващи. **Не е**

използвана възможността за включване на други видове като храсти и/или дървета, които могат да бъдат изпасвани или са източници на фураж за животни, при условие, че не преобладават или липсват в зоните за паша тревите или другите тревни фуражи (стр.302).

Директният превод и приемане на дефиницията за постоянни пасища, залегнала в европейския регламент, без да се използва дадената възможност за гъвкавото ѝ адаптиране съобразно националните и местни характеристики води до значителна загуба както на важни фуражни площи за животновъдите с пасищни животни, така и на консервационно значими местообитания от европейската екологична мрежа Натура 2000.

Считаме, че: дефиницията следва да включва храсти или дървета, които са подходящи за паша, и други видове, източници на фураж за животни, при условие че преобладават тревите и другите тревни фуражи. Тази възможност се предоставя от регламента, но не се използва от българска страна. Следва да се използва и възможността за адаптиране на дефиницията за райони с местни практики, където тревите и другите тревни фуражи традиционно не са преобладаващи или липсват в зоните за паша.

Възможни подходи за адаптирането на дефиницията и съответно допустимостта им за подпомагане са: на базата на местоположението и характеристиките им в планински или в равнинни райони; на базата на класификацията им в БАНСИК на постоянно продуктивни ливади, високопланински пасища, затревени слабопродуктивни площи и ливади-овощни градини. През 2020 г. БАНСИК докладва за заетостта и използването на територията отчита наличието на над 1.4 млн. ха постоянно затревени площи, но само около 0.8 млн. ха от тях са допустими за подпомагане по ОСП. Това означава, че България „губи“ близо 600 000 ха постоянно затревени площи единствено поради липсата на адекватна дефиниция (и на практика ощетява сериозно животновъдите с пасищни животни); на базата на вида местообитание съобразно Директивата за природните местообитания (Директива 92/43/ЕИО).

✓ **Допустим хектар за подпомагане**

Към момента дефиницията в СП налага изискването за допустимост на ПЗП: „Поради особеното значение на тези характеристики на ландшафта за биоразнообразието, постоянно затревените площи са допустими за подпомагане, когато върху тях има мозаечно разположени храсти, годни за паша, скали и други трайно неподходящи за подпомагане площи с единична площ под 100 кв. метра, които заемат не повече от 10% от общата площ“ (стр.302).

Считаме, че е това ограничение трябва да отпадне и България да се възползва от възможността, предоставяна от Регламента за СП за въвеждане на коефициенти за намаление на площта, която се счита за годна за подпомагане, а именно:

„Що се отнася до постоянно затревени площи с разпръснати особености на ландшафта, неотговарящи на условията за подпомагане, държавите членки могат да решат да приложат фиксирани коефициенти за намаление с цел определяне на площта, за която се счита, че отговаря на условията за подпомагане“. По този начин няма да се изключва цялата площ на ПЗП с наличие на голям дял (%) от характеристики на ландшафта, а само частта с недопустимите за подпомагане площи. Това ще допринесе за запазване на особеностите на ландшафта, които са ценни за определени приоритетни местообитания и видове, и същевременно ще облагодетелства животновъдите с пасищни животни.

2.4. Еко-схеми

- ✓ Предлаганите еко-схеми са свръх-фокусирани върху обработваемите земи и трайните насаждения, и в много по-малка степен към постоянно затревените площи.

Изчисленията, направени въз основа на индикаторния и финансовия план в СПРЗСР 2023-2027 показват следното:

- Еко-схемите, насочени към обработваемите площи, се предвижда да обхванат 3 963 163 ха (88,3% от предвидените за подпомагане ИЗП и **114% от всички обработваеми земи (БАНСИК, 2020)**), само 376 159 ха пасища, мери и ливади (8,4% от предвидените за подпомагане ИЗП и **само 27% от всички пасища, мери и ливади (БАНСИК, 2020)**) и 148 848 ха трайни насаждения (3,3% от предвидените за подпомагане ИЗП и 99% от всички трайни насаждения (БАНСИК, 2020)²;
- По същия начин се разпределя и бюджетът за различните еко-схеми – 70,3% от бюджета са насочени към обработваемите земи, 9,8% - към постоянно затревените площи и 8,6% - към трайните насаждения;
- Най-големият бюджет (29,4%) е предвиден за еко-схемата за диверсификация на отглежданите култури, която не изисква съществена промяна за обичайните земеделски практики в България и чийто принос към целите на Зелената сделка и опазването на биологичното разнообразие е спорен и минимален;
- За еко-схемата за създаване и опазване на екологичната инфраструктура се предвиждат едва 15,6% от бюджета на еко-схемите.

Направените изчисления показват, **че еко-схемите приоритизират обработваемите земи и очакваните резултати от тях по отношение на опазването на биоразнообразието и земите с висока природна стойност са минимални**, което показва минималната амбиция по отношение постигането на целите за опазване на природата и биоразнообразието.

- ✓ Никъде в описанието на еко-схемите и агроекологичните мерки не са показани възможностите за тяхното комбиниране и надграждане. Считаме, че това не позволява да се оцени допълняемостта и надграждането между отделните ДЗЕУ, еко-схемите и агроекологичните мерки и може да доведе до двойно финансиране на дейности в земеделските земи.
- ✓ Предлаганите еко-схеми не съответстват на Националната приоритетна рамка за действие по Натура 2000. Например, не са включени мярка 42 „Поддържане и подобряване на местообитанията на защитените видове птици в оризищата“ и мярка 43 „Поддържане на мозаечния ландшафт в земеделските земи със смесено земеползване“, които са разработени по проект на ГД „Околна среда“ „Разработване на инструменти за подпомагане опазването на птиците в земеделските земи на Европейския съюз“ по инициативата на ЕС (Birds@Farmlands).
- ✓ **I.B.2. Еко-схема за поддържане и подобряване на биологичното разнообразие и екологичната инфраструктура**
 - Предвижда се тази еко-схема да се прилага при площи с различно земеползване. Независимо от това, и въпреки нашите предложения във видовете екологична инфраструктура, не са включени формации от дървесно-хростова растителност. Предвид доказаното значение на дървесно-хростовата растителност за опазване на биологичното разнообразие и екосистемите предлагаме тя да бъде включена към елементите на екологичната инфраструктура (до 20% от заявените за подпомагане площи). Предложението е от особено значение при постоянно затревените площи.
 - Изчисленията на нива на плащане по еко-схемата са нелогични, необосновани и тенденциозни: обосновката на представените нива на плащане за трите вида земеползване: обработваеми земи, постоянно затревени площи и трайни насаждения е напълно еднаква по съдържание, но не показва методиката на изчисление (стр. 369).

² В посочените площи не са включени площите, предвидени за подпомагане по еко-схемата за насърчаване на биологичното производство.

Ето защо буди недоумение фактът, че нивата на плащане са различни за различните видове земеползване, а не за различните видове екологична инфраструктура и дейностите, необходими за поддържането им. Например, задължителното почистване на сухи и ниски клони при единични и групи дървета, ще се заплаща с 591 Евро/ха при обработваемите земи; 283 Евро/ха при постоянно затревените площи и 901 Евро/ха при трайните насаждения. Физическата дейност, която трябва да бъде извършвана е една и съща, различава се само вида земеползване, в който са разположени предполагаемите дървета. На каква база възникват разликите, които да обосновават съотношение на плащането 2:1:3? По същия начин ще се заплаща и поддържането например на синори, тераси, влажни зони, зелени зони около водни течения и т.н. **Считаме, че нивата на подпомагане следва да се определят по вида на екологичната инфраструктура, а не по начина на земеползване, в който е разположена.**

- Не е ясно откъде произтича изискването за минимална височина от 1,5м за почистване на сухи и ниски клони при дървесната растителност.
 - Не е посочен минималният процент от екологична инфраструктура, наличието на който ще се подпомага. Ето защо препоръчваме да се въведе стъпковидно подпомагане, което да отразява ползите за околната среда:
 - Базисно ниво на плащане за екологична инфраструктура от над 4% до 10% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
 - Ниво 1 с бонусно плащане с 10,1% - 15% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
 - Ниво 2 с по-високо бонусно плащане за 15,1% - 20% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
 - Предлагаме да се помисли и да се въведе бонусно плащане за свързаност на елементите на екологичната инфраструктура в съседни блокове на земеделското стопанство, включително БЗС на различни земеделски стопани.
 - Необходимо е да се представи официална информация какви атрибути съдържа слоя с екологична инфраструктура, включват ли се елементи на ландшафта, които не са били декларирани като Екологично насочени площи (ЕНП) в периода 2014-2020 г. Да се уточни как ще става възможно обновяването на този слой – на какъв период и по какъв начин. Да се предостави публичен достъп до слоя и да се предостави възможност за неговото допълване/коригиране.
- ✓ **I.V.6. Еко-схема за екстензивно поддържане на постоянно затревените площи**
- Независимо от текста на стр.389 „От екстензивно управление чрез паша се нуждаят всички природни местообитания и местообитания на видове за подобряване на природозащитното състояние **в и извън** Natura 2000” и текста на стр.299 „**Total share of environmentally sensitive grasslands in Natura 2000 sites covered by GAEC (9) is 426 348 ha**“, **целевата стойност за подпомагане по тази схема е 274 369 ха, което представлява едва 64% само от постоянно затревените площи в Natura 2000, дефинирани като чувствителни.** Настояваме бюджетът на еко-схемата и съответно целевата стойност на планираните за подпомагане хектари да бъдат увеличени съобразно посочената нужда на стр.389.
 - Не е направено разграничение кои постоянно затревени площи ще се подпомагат: сенокосните и влажните ливади, влизат ли в обхвата на подпомагане на еко-схемата? Считаме, че трябва да се направи ясно разграничение между различните видове постоянно затревени площи.
 - Минималната и максималната гъстота на Ж.Е. следва да бъде съобразена с природозащитния статус на постоянните пасища. В повечето случаи в слабопродуктивните и екологично-чувствителните постоянни пасища гъстота на паша от 1 ЖЕ/ха би довела до влошаване на природозащитния им статус.

2.5. Част 5.3. Интервенции за развитие на селските райони

✓ II.A.15. Устойчиво управление на пасища в земеделски земи с ВПС.

- България определя земеделските си земи с висока природна стойност (ВПС) през 2007 г. за целите на ПРСР 2007-2013. Те обхващат екстензивно използвани постоянно затревени площи с преобладаваща естествена растителност и местообитания, мозаечен ландшафт (смесено земеползване) и интензивни обработваеми земи, които са местообитания на ценни видове. Тяхното опазване води до съхраняване на ценни местообитания на растителни и животински видове, както и на открит и/или мозаечен ландшафт, и свързаните с тях екосистемни услуги. Към 2019 г. земеделските земи с ВПС са намалели с почти 40% от първоначалното им определяне. Най-сериозен е спадът при постоянно затревените площи, които от над 950 000 ха през 2007 г. са едва 440 000 ха през 2019 г. Другият сериозен спад е при земите под смесено земеползване, които от близо 280 000 ха през 2007 г. остават 170 000 ха през 2019 г. Същевременно, в голяма част от земеделските земи с ВПС от 2007 г., които все още са земи, допустими за подпомагане през 2019 г., са претърпели промяна в начина на земеделско ползване и вече близо 66% от тях са обработваеми земи. **Предвид промяната на обхвата на земеделските земи с висока природна стойност през 2019 г. спрямо 2007 г. е задължително да се извърши нова оценка на обхвата и качеството им в началото на настоящия програмен период за да се гарантира, че целевите агроекологични схеми са насочени именно към затревени площи, а не към територии с променено земеползване.**
- За разлика от периода 2014-2020 в рамките на тази интервенция не се предвижда поддържане на постоянно затревените площи с косене. Считаме, че е необходимо в мярката да се уточни кои от постоянно затревените площи ще се подпомагат в рамките на тази мярка и по какъв начин ще бъдат подпомагани сенокосните ливади с ВПС.

✓ II.A.7. Традиционни практики за сезонна паша (пасторализъм)

- Тази интервенция се предвижда да се прилага в планински пасища на териториите на националните паркове, с обособени зони за извършване на сезонна паша на селскостопански животни, съобразно годишните планове за паша, издавани от дирекциите на национални паркове Рила, Пирин и Централен Балкан; териториите на природни паркове, с обособени зони за извършване на регулирана паша на селскостопански животни, съгласно планове за управление; в зони от мрежата Натура 2000, с утвърдени планове за управление, с обособени зони за извършване на сезонна паша на селскостопански животни. По същия начин обхватът на интервенцията беше разписан и в Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г., **но мярката беше приложена единствено и само на територията на Националните паркове.** През 2020 г. заявените за подпомагане площи в националните паркове са 33 329 ха, а подпомогнатите площи са 20 443 ха. Не е ясно как, при положение, че се очаква обхватът на мярката да се разшири с 11 природни парка и всички зони от Натура 2000 с одобрени планове за управление, заложената целева стойност за подпомагане е 10 455,82 ха, което е по-малко от подпомогнатите площи за 2020 г. само в националните паркове. Считаме, че отново разширяването на обхвата на прилагане на интервенцията ще остане само на хартия и няма да бъде приложен на практика, като по този начин интересът към пасищата в националните паркове отново ще остане изключително висок, което ще е във вреда на биоразнообразието и екосистемите в тях.

✓ II.A.9. Създаване и възстановяване на екологичната инфраструктура

- Концепцията за зелена инфраструктура е съществен инструмент за справяне със загубата на биоразнообразие чрез намаляване на фрагментацията на местообитанията и осигуряване на свързаност, подобряване на състоянието на екосистемите и екосистемните услуги. В България се адресира в Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000 (2021-2027) като част от мярка 10, насочена към развитие и управление на екосистемните услуги и оценка на състоянието на елементите от зелената инфраструктура. Научни изследвания и публикации сочат, **че минимум 10% от земеделската земя в стопанството трябва да бъде заета от характеристики на ландшафта и елементи на зелената и синя инфраструктура, които имат най-висока екологична полза в съответния район. Такива са полу-естествените елементи като тревни площи, включително пасища с храсти, дървета, влажни места или заливни площи; свързващите характеристики като буферни ивици, синори, живи плетове, канавки и др., но не и производствените площи като азотфиксиращи култури или площи със зелена покривка.**
- В рамките на Стратегическия план България предлага да се подпомага опазването на екологичната инфраструктура както чрез еко-схеми, така и чрез агроекологични мерки. В направените предложения обаче липсват:
 - Изискване за минимален процент на зелена инфраструктура, опазването на която ще се поощрява в еко-схемите и надграждането му в агроекологичните интервенции.
 - В изброените елементи липсва дървесно-храстовата растителност, която е ключова за опазване на застрашени видове и местообитания.
- **Предлагаме:**
 - Към изброената екологична инфраструктура да се добавят формации от дървесно-храстова растителност (до 20% от заявените за подпомагане площи).
 - Опазването на зелената инфраструктура да става на регионално ниво. В районите с преобладаващо екстензивно земеделие - да се запазват съществуващите характеристики на ландшафта (чрез прилагането на еко-схеми), докато в интензивните райони са необходими целенасочени действия за създаването и възстановяването им. Целевите нива за покритие със зелена инфраструктура да са между 10% и 20% на регионално равнище;
- Както посочихме и в коментарите по еко-схемата за създаване и възстановяване на екологична инфраструктура към настоящия момент липсва яснота как ще се създава слой за екологична инфраструктура и какви атрибути ще съдържа. Не е ясно и как ще се извършва обновяването на този слой – на какъв период и по какъв начин. **Считаме, че създаването на подобен слой постепенно трябва да включва характеристиките на ландшафта в земеделските земи на територията на цялата страна и разделянето на подпомагането на едни и същи елементи на екологичната инфраструктура в или извън слоя не е целесъобразно и обосновано.**
- Считаме, че създаването/възстановяването на екологична инфраструктура следва да се подпомага чрез непроизводствени инвестиции.
- В случай, че остане в агроекологичната мярка, препоръчваме да се въведе стъпковидно подпомагане, което да отразява ползите за околната среда:
 - Базисно ниво на плащане за екологична инфраструктура от над 4% до 10% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
 - Ниво 1 с бонусно плащане с 10,1% - 15% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
 - Ниво 2 с по-високо бонусно плащане за 15,1% - 20% характеристики и елементи на ландшафта в тях.

- Предлагаме да се помисли и да се въведе бонусно плащане за свързаност на елементите на екологичната инфраструктура в съседни блокове на земеделското стопанство, включително БЗС на различни земеделски стопани.
- По отношение на нивата на заплащане за изграждане и възстановяване на екологичната инфраструктура отново обръщаме внимание, че и тук нивата на плащане се представят в зависимост от начина на земеползване, а не в зависимост от съответния вид на екологичната инфраструктура и препоръките ни са същите както при еко-схемата за екологична инфраструктура.

✓ **II.АЕ.3. Възстановяване и поддържане на деградирани пасищни територии**

- Считаме, че няма яснота как така предлаганите интервенции по мярката (разораване, подсяване с неместни видове тревни смеси, торене) ще допринесат за опазване на биоразнообразието, съхраняване или възстановяване на местообитанията или видовете, включително поддържането и създаването на ландшафтни елементи или непроизводствени площи и опазване или подобряване на качеството на водите и намаляване на натиска върху водните ресурси. Настояваме текстовете да бъдат пояснени и да бъдат включени съответните индикатори.
- Обръщаме внимание, че част от деградиралите пасища не са включени в „допустимия слой за подпомагане по ИСАК“. Настояваме да бъде обяснен текстът „Земеделските площи трябва да отговарят на определението за „допустим хектар“, като могат да включват и други площи от физическият блок (ФБ), определен като пасища мери и ливади (ПМЛ), както и временни пасища“, по отношение на допустимостта на „другите площи“.
- Необходимо е поясняване на текста „Осигуряване на Постоянно затревени площи, които да са на разположение за ползване на бенефициента за не по-малко от 5 години“ в посока кой ще предоставя пасищата на земеделските стопани и как.
- Обръщаме внимание, че в текста на интервенцията не се уточнява каква ще е нормата за пашуване (гъстота на животинските единици на ха) за годините след възстановяване на пасищата (2-ра до 5-та година). Необходимо е да се уточни нормата и тя да се определя в зависимост от състоянието на пасищата. При положение, че се предвижда внасянето на тревни смеси да се извършва като „Съотношенията за внасяне се изготвят от агроном-специалист, със сертифицирани семена адаптирани/произведени в сходни на българските климатични условия“, следва същият подход да се приложи и за определяне на нормата за пашуване.
- Не са приложени списъците за одобрените треви и тревни смеси, като не става ясно как ще се избират те и доколко това ще е в съответствие с изискванията по отношение на пасищата с висока природна стойност и в „Натура 2000“. Предлагаме да се допълни възможността за подсяване с местни видове (за съответното пасище или район).

✓ **II.В.1. Плащания за земеделски земи в зони от Натура 2000**

- Интервенцията „Плащания за земеделски земи в зони от Натура 2000“ се предвижда да се прилага в зоните от Натура 2000 с издадени заповеди за обявяване, както и с тези с одобрени Планове за управление, т.е. към сегашния обхват на мярката към зоните за опазване на птиците ще се добавят минимум 186 зони за опазване на природните местообитания. Тези площи не са отразени по никакъв начин към целевите стойности на планираните за подпомагане площи и съответните финансови средства. Нещо повече – планираният бюджет за интервенцията е 80 777 144 Евро и намален почти двойно от изплатените средства за периода 2015-2020 г. в размер на 140 631 325 Евро, което най-вероятно ще доведе до прекратяване на подпомагането след изчерпването на бюджета. Настояваме да се увеличи бюджетът на тази интервенция, тъй като тя е една от най-предпочитаните от земеделските стопани. Допълнителен мотив за това е,

че предвидените за тази интервенция средства в Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000 са в размер на 140 000 000 Евро;

- Не са представени текстове кои забрани от Заповедите за обявяване, както и кои от забраните и препоръките в одобрените планове за управление ще се компенсират.
- Буди недоумение фактът, че се предвижда интервенцията да допринесе за постигането на индикатори за резултат R3 „Цифровизация на селското стопанство“ и R4 „Създаване на връзка между подпомагането на доходите и стандартите за добра практика“, а не към индикатора за резултат R33 „Подобряване на управлението на мрежа „Натура 2000““.
- Обръщаме внимание, че при методологията за изчисляване на нивата на плащане единствено на тази мярка нивата на плащане се разграничават за 4 вида територии: планински райони; други райони засегнати от значителни природни ограничения, наричани други необлагодетелствани райони; райони със специфични, различни от планинските и други ограничения; райони, незасегнати от природни и почвени ограничения, считани в методиката, като незасегнати от природни ограничения, като това води до по-ниски плащания в планинските райони и съответно за затревените площи, спрямо обработваемите земи. Това е единствената интервенция, при която е използвана подобна методология. **Настояваме да се уеднакви подходът при всички интервенции на хектар или да се предостави обосновка защо това се прави само за мярката Натура 2000.**
- Средните нива за плащане по различните видове земеползване са намалени спрямо периода 2014-2020 г. като за обосновка за това се посочва избягването на двойното финансиране с еко-схемите, без да се посочат за кои точно еко-схеми става дума и за кои дейности би могло да възникне двойното финансиране.

✓ **II.И.1. Консултантски услуги и повишаване на консултантския капацитет (стр.982)**

- В представения проект на бенефициенти на интервенцията „Допустими бенефициенти са Национална служба за съвети в земеделието (НССЗ) и организации, отговарящи на критериите за областно, регионално и национално представителни браншови организации за производство и преработка на селскостопански продукти“. Не са включени екологични организации, включително които имат представителство на областно, регионално или национално ниво, независимо че по три от консултантите пакети се предвижда предоставяне на услуги, свързани с целите на опазване на околната среда и предотвратяване на климатичните промени. **Считаме, че екологичните организации трябва да бъдат включени в обхвата на мярката.**
- Необходимо е да се уточни какво се разбира под представителство на областно, регионално и национално ниво.
- Буди недоумение фактът, че се предвижда „Консултантски пакети № 4, 5, 6, 7, 8, 9 и 10 ще се предоставят единствено на малки, много малки и млади земеделски стопани съгласно определението в Стратегическия план“. Обръщаме внимание, че тези пакети са особено важни за едрите земеделски стопанства с интензивно земеделие и настояваме те да бъдат включени в обхвата на консултациите по отношение на опазването на околната среда или да се посочат алтернативни начини за придобиване на знанията и уменията, свързани с опазването на околната среда.

✓ **I.Ж.1. Подкрепа за оперативни групи в рамките на Европейското партньорство за иновации**

- В индикаторите за резултат не е включен индикаторът „R.28 Качество на изпълнението с оглед на околната среда или климата чрез знания и иновации: брой на лицата, ползващи се от консултации, обучения и обмен на знания или участващи в оперативни

групи на Европейското партньорство за иновации (ЕПИ), подпомагани от ОСП, във връзка с качеството на изпълнението свързано с околната среда и климата“. Настояваме да се включи.

- В условията за допустимост на кандидати е включен текстът: „Оперативните групи включват най-малко един земеделски стопанин или една призната група/организация на производители или една областно, регионално или национално представителна браншова организация за производство и преработка на селскостопански продукти и един представител на науката“. Считаме, че така формулиран текстът дава неправомерно предимство на браншовите организации за производство и преработка на селскостопански продукти и дискриминира другите видове организации (екологични, регионални, потребителски и т.н.), което може да доведе до възпрепятстване на редица иновативни решения. Считаме, че текстът трябва да се преформулира като се включат като водещи интересите на земеделските производители.

Предлагаме следната формулировка „Оперативните групи включват най-малко един представител на науката и един регистриран земеделски стопанин/ група земеделски стопани или една областно, регионално или национално представителна браншова организация за производство и преработка на селскостопански продукти“.

- Предлагаме към допустимите бенефициенти в частта: „г) Висши училища, акредитирани по Закона за висшето образование с актуални акредитации по професионални направления...“ задължително да се добавят направления „Аграрна икономика“, „Екоикономика“, „Екология“, „Опазване на природните ресурси“ и други екологични, социални и стопански направления. В противен случай, цялата мярка се фокусира еднопосочно само и единствено към селскостопанското производство без да отчита мултифункционалността на земеделието и съответната нужда от междусекторен подход за справяне с новите предизвикателства.
- Предлагаме към бенефициентите да се включат и Местните инициативни групи. Това отговоря на целите на т.Б от чл. 77 (Сътрудничество) на Регламента за Стратегическия план „подготвяне и изпълнение на LEADER;“.
- Предлагаме във връзка с изпълнението на т.Д от същия член „изготвяне и прилагане на стратегии за „интелигентни селища“, определени от държавите членки“, да се помисли за включване на общините в допустимите бенефициенти.
- Предлагаме текстът за допустими бенефициенти „ж) Консултантски организации с предмет на консултантската дейност в областта на селското стопанство или храните в т.ч. НССЗ“ да се допълни по следния начин „ж) Консултантски организации с предмет на консултантската дейност в областта на селското стопанство или храните, опазване на околната среда, биоразнообразието и климата в т.ч. НССЗ.“
- Предлагаме да се предвиди възможност за авансово плащане в определен размер, с цел оптимизиране на прилагането на интервенцията.

2.6.Част 6. Финансов план

- ✓ След обстоен преглед на заложените средства за опазване на биологичното разнообразие по първи и втори стълб на ОСП могат да бъдат направени следните изводи:
- Едва 6% от бюджета на 1-ви стълб са насочени към подпомагане на дейности, свързани директно с опазването на биологичното разнообразие (Еко-схема за поддържане и подобряване на биологичното разнообразие и екологичната инфраструктура и Еко-схема за екстензивно поддържане на постоянно затревени площи);
- Едва 3,8% от бюджета на 2-ри стълб са директно насочени към интервенции, допринасящи за опазване на биологичното разнообразие, земите с ВПС и земите в

Натура 2000 и зелената инфраструктура (Устойчиво управление на пасища в земеделски земи с ВПС; Плащания за земеделски земи в зони от Натура 2000; Поддържане на местообитанията на червеногушата гъска (*Branta ruficollis*), Кръстат (царски) орел и Египетски лешояд в орнитологични важни места в обработваеми земи; Създаване и възстановяване на екологичната инфраструктура);

- В сравнение с общия необходим бюджет за биоразнообразие и климатични промени заделените средства за биоразнообразие са твърде малко. Но по-големият проблем е, че тези средства не са достатъчни и не отговарят на заложените в НПРД необходими средства, дори ако се комбинират средствата по първи и втори стълб. Например, Мярката за Натура 2000 в земеделски земи и гори според НПРД изисква средства в размер на 140 000 000 евро, докато във финансовия план са залегнали само 95 000 000 евро, т.е. с 45 000 000 евро по-малко (намаление с 20 000 000 евро спрямо необходимите средства за земеделски земи в Натура 2000 и 25 000 000 евро по-малко от необходимите средства за Натура 2000 в гори). Мярката Натура 2000 съдържа специфични изисквания, които не са предвидени в еко-схемите по стълб 1 и бюджетният дефицит не може да се компенсира от там. Недостатъчните средства, заложи за Натура 2000, не съответстват на значението, което се отдава на мярката в интервенционната стратегия, но което е по-лошо, няма да доведе до постигане на заложените природозащитни цели.
- Аналогично по отношение на мярката за застрашените видове птици, към червеногушата гъска са прибавени и хищни птици като царския орел и египетския лешояд, но общият бюджет на тази мярка е с 1,5 милиона евро по-нисък от заложения в НПРД. Този бюджет, както и бюджетът за мярката Натура 2000 са намалени спрямо предходния период, без да се отчита фактът, че е необходимо да се положат повече усилия. Трябва да подчертаем също, че мерките за застрашените видове птици, като червеногушата гъска, царския орел и египетския лешояд, са специфични и не се обхващат от еко-схемите по стълб 1, поради което е необходимо да е гарантиран целият им бюджет в стълб 2.
- ✓ **Настояваме във финансовия план, средствата, необходими за опазване и възстановяване на биоразнообразието, да са изцяло съобразени с одобрените средства по НПРД, като се направи ясна връзка от кои интервенции и еко-схеми се осигурява финансирането на съответните мерки от НПРД.**

2.7. Част 7.2. Описание на структурата за мониторинг и докладване

- ✓ Независимо от препоръките на предварителната оценка на СПРЗСР 2023-2027 (стр.1127) относно научените уроци от прилагането на ПРСР 2014-2020 в частта мониторинг и оценка, в описанието на структурата за мониторинг и докладване отново не е включен мониторинга на резултатите и въздействието от прилагането на отделните интервенции върху околната среда и биоразнообразието.
- ✓ Обръщаме внимание, че препоръките на предварителната оценка на ПРСР 2014-2020 г. и последващата оценка на ПРСР 2007-2013 г. отчитат необходимостта от разработване на система за наблюдение на въздействието по отношение на влиянието на отделните интервенции върху елементите на околната среда. Тази система следва да се изгради в координация между съответните служби и агенции на МОСВ и МЗМ. **В представените текстове в част 7.2. отново не се адресира изграждането на подобна система, което на практика означава, че не може да се оцени реалното въздействие от изразходваните публични средства за постигане на целите, свързани с опазване на околната среда.**

- ✓ **Настояваме МЗм и МОСВ да поемат ангажимент за координирано изграждане на система за мониторинг и оценка на въздействието от предлаганите интервенции по СП на ОСП върху околната среда и биоразнообразието в частност и това да бъде описано в точка 7.2.**

2.8. Част 8.1. Система за знания и иновации в селското стопанство (AKIS)

- ✓ Съгласно член 15 на Регламента за СП „ Консултантските услуги в областта на селското стопанство обхващат икономическите, **екологичните и социалните аспекти**, като отчитат съществуващите земеделски практики, и осигуряват актуална технологична и научна информация, разработена посредством проекти за научни изследвания и иновации, **включително що се отнася до предоставянето на обществени блага.**
- ✓ Чрез консултантските услуги в областта на селското стопанство се предлага подходяща помощ в рамките на цикъла на развитие на стопанствата, включително за създаването на земеделско стопанство за първи път, приспособяването на производствените модели към потребителското търсене, иновативни практики, **селскостопански техники с цел устойчивост спрямо изменението на климата, включително агролесовъдство и агроекология**, подобряване на хуманното отношение към животните и, при необходимост, стандарти за безопасност и социално подпомагане.“
- ✓ **Считаме, че така предлаганият текст за AKIS изключва ключови участници като ЮЛНЦ, работещи в областта на опазване на околната среда, биоразнообразието и климата, които и понастоящем работят със земеделските стопани в рамките на редица научно-изследователски и приложни проекти, финансирани от ЕС.**
- ✓ Необходимо е системата да включва и въвеждането на целеви обучения за земеделски производители, стопанисващи земеделски земи в Натура 2000, както и на целенасочени консултации и съвети за природосъобразни земеделски практики, опазващи и възстановяващи видове и местообитания в конкретните защитени зони (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента). Тези потребности са свързани с разясняване на същностните изисквания за стопанисването на земеделските земи в зоните по Натура 2000, включващи обосновка на причините за наложените забрани за ползване на земеделските земи; какви са очакваните и търсените ползи както за биоразнообразието, така и за земеделските дейности и земи от опазването на биоразнообразието в тях; кои видове и местообитания са обект на опазване в съответните територии; какви са индикациите за благоприятно състояние на видовете и местообитанията в земеделските земи дейностите и т.н.

Към момента тези дейности не са включени в предлаганите текстове за AKIS.

В заключение считаме, че изложените аргументи и препоръки водят до необходимост от преработване и допълване на СПРЗСР 2023-2027, така че да се спази българското и европейското законодателство и да се постигне съответствие с одобрените стратегически документи, свързани с биологично разнообразие в земеделските земи и селските райони!